

Kirja-arviot ja sukupuoli

Kirsti Lempiäinen

Sosiologia-lehden kirja-arvioissa näkyvät vuosikymmenten varrella teoreettiset kiistat, paradigmaattiset juonteet, eri tutkimusalojen esiinmarssi ja myös varsin värikäs joukko tutkijoita. Varhaisimmista lehdissä arvio-osaston nimi oli itse asiassa ”Erittelyjä ja esittelyjä”, ja sillä kerrottiin kirja-arvioiden lisäksi mitä moninaisimmista asioista, kuten Westermarck-seuran delegaatiosta Neuvostoliittoon (3/1965) tai arvioitiin M. A. Nummisen laulunsanoja sukupuolivalistuksen näkökulmasta (3/1966) – tästä Osmo Koskelainen kirjoittaa, että ”Nummisen olisi sosiologiaa opiskelevana odottanut muistavan, että yli kolmasosa morsiamista Suomessa on vihittäessä raskaana”. Vuonna 1967 lehden kolmannessa numerossa puolestaan kerrotaan tutkimuksen motiivista, että ”meistä oli mukava tietää, mitä jyväsyläläiset ajattelevat ruotsinsuomalaisista” – miksei vieläkin voisi aloittaa juttua niin, että meistä olisi mukava tietää sitä tai tätä.

Varsinkin ensi alkuun on lehdessä päässyt esiin arviointitapojen kirjo, ja arvioihin myös vastattiin. Vielä vastineeseenkin saatettiin vastata, että tekijä on käsittänyt arvostelun monessa kohdassa väärin ja todeta: ”Yhtä väärinkäsitystä suren ja sitä yritän vielä oikaista.” Muistakin tutkimusaloista

kannettiin huolta. Esimerkiksi Raoul Palmgrenin väitöskirjan arvioissa Hannu Taanila toivoo, että ”se pätevytydessään ja tieteellisessä kestävytydessään aloittaisi Suomessa tieteellisen kirjallisuudentutkimuksen, olisi vastalause kaikkea sitä epärationaalista hölynpölyä vastaan, jota Suomessa sanotaan kirjallisuudentutkimukseksi” (3/1966). Sosiologia on ollut ja on monitieteistä. Niin virkistäviä kuin monet näistä teksteistä olisivatkin, keskityn tässä kirja-arvioihin ja sukupuoleen käyden lehden historiaa läpi 1960-luvulta nykypäivään saakka.

Jotkut arviointien otsikoista ovat etenkin varhaisimmissa Sosiologia-lehdissä kovinkin kipakointa. Teosta saatetaan nimittää mielipidekirjoitukseksi tai alkeelliseksi, tai sitä saatetaan epäillä tieteen sijasta mystiikaksi, oli epäilijänä nainen tai mies. Esimerkiksi vuonna Pertti Kukkonen on kirjoittanut arvion ”Paavo Seppäsen muuttuva yhteiskunta” (4/1965), johon Paavo Seppänen vastaa samassa numerossa ”Ja Pertti Kukkonen tiedontaso”. Reippaampi nimittely on 1980-luvulle tultaessa jo hävinnyt, ja hyvä niin. Mutta onko samalla kriittisyys liudentunut? Varhaiset sosiologian arviot ovat nautittavia juuri siksi, että niissä avoimesti esitetään oma kanta ja näkemys. Kriittinen arviointi on muuntunut esittelyksi, joita myös itse myönnän harrastavani. Nokkeluus ei toki ole mihinkään kadonnut, ja vaikkapa Markku Soikkeli otsikoi arvionsa Eeva Jokisen väitöskirjasta *Väsytyn äiti* ”Päiväkirja pitää äitiä” (2/1999). Ehkä kriittisyys vain paperoidaan ja kääritään eri tavalla. Nykyarvioissa tavataan usein lopuksi sanoa jotakin sen tapaista, että teos on tärkeä ja ansaitsee paikkansa niin kurssikirjana kuin tutkijan työkaluna.

Sukupuolisista toimijoista puhutaan varhaisissa lehdistä, esimerkiksi eritellen, mitä on asiallinen suhtautuminen sukupuolielämään, työn ja perheen yhteydessä sekä päivähoito-ongelmista ja naisen aseman parantamisesta kirjoitettaessa.

Asioiden ilmaisemisella on laatuja. Esimerkiksi Antti Eskola kuvaa Katarina Eskolan toimittaman *Miesten maailman nurjat lait* -teoksen arvioissaan (4/1968), että ”Katarina Eskola kirjoittaa rauhallisesti ja selkeästi sukupuoliroolikeskustelusta Suomessa”, joka saa lukijan miettimään, että toisinkin eli vähemmän rauhallisesti kai voisi olla. Eskola myös päättää arvionsa kysymykseen, jossa hän katsoo mahdolliseen tulevaisuuteen: ”Olemmekohan joskus näkevä sanomalehdissä kuvia, joissa Yhdistys 9 jakaa kunniamerkkejä perustajajäsenilleen, joille roolikysymysten jatkuva pohdiskelu ja tutkiminen on antanut elämänsisältöä jo kymmenien vuosien ajan pitäen heidät pirteinä vielä vanhuuden päivinäkin?” Tänäpä näemme ainakin sen, että sukupuolirooleista kirjoitetaan edelleen, vaikka monia muita sukupuolen ymmärtämisen tapoja on tullut roolien sijalle ja rinnalle.

Sukupuolta koskevasta tiedosta puhutaan tietysti sellaistenkin teosten arvioinneissa, jotka eivät fokusoidu sukupuolen analyysiin tai teoriaan. Toisaalta voi lukea myös päivävästaisestä esimerkistä: perhesosiologian kehitystrendejä koskevan kirjan arvioissa sukupuolisia toimijoita ei nimetä. Karkeasti näyttäisi myös siltä, että miehet arvioivat mieskirjoja ja naiset ja tietyt miehet naiskirjoja. Niinkin varhain kuin vuonna 1966 (4) ilmestyi ensimmäinen sukupuolinumero, mikä näkyy myös kirja-arvioissa ja esittelyissä. Niissä ruoditaan naisen näkyvyyttä ja julkista tilaa lehdissä Ranskassa, Simone de Beauvoiria, naimisissa olevia naistyöntekijöitä Britanniassa ja Ruotsissa, naisten työmarkkina-asemaa, perhepolitiikkaa, antropologista sukupuolen tutkimusta ja sukupuolirooleja.

Rooli- ja tasa-arvotutkimus jatkaa marxilaisen – tai ”kriittisen” – vaiheen aikana 1970-luvulla, mutta sukupuolen käsittely kaiken kaikkiaan vähenee. Jonkin verran naisten yhteiskunnallisen aseman kriittistä tutkimusta esitellään, ja otan tästä esimerkiksi Aino Saarisen arvion ”Uuden naisen oh-

jelmointia” Herta Kuhrigin ja Wulfram Speignerin teoksesta *Wie emanzipiert sind die Frauen in der DDR? Beruf – Bildung – Familie* (1979). Arvion lopetus on yleensä tärkeä, koska siinä aika usein tulee ilmaistuksi laajempi tieteellinen tai poliittinen näkökanta, *statement*. Saarinen päättää arvionsa (2/1980) antamalla lukuohjeen:

Epäilemättä suositeltavinta olisi perehtyä kirjaan lukemalla ohessa sosialistiseen suunnitteluun, marxilaiseen yhteiskunta- ja persoonallisuusteoriaan ja etiikkaan liittyviä perusteoksia. Näin kirja epäilemättä avautuisi ja osoittautuisi kiinnostavammaksi kuin ensi lukemalta tuntuukaan!

Kirjallisuuteen on listattu Raija Julkusen Sosiologia-lehdessä 1975 julkaistu artikkeli ”Sosialismi ja ajankäyttö”, Christine Kuhlken *Die Berufstätigkeit der Frauen in der industriellen Produktion der DDR* (1967) sekä Olli Perheentuvan ”Elämän-tapatutkimuksen suuntia Neuvostoliitossa” (Sosiologia 3/1978). Tässä kuvastuu yleisemmin 1970-luvun henki.

Roolitutkimuksen ohella sukupuolta tematisoivaa tutkimusta kutsutaan arvioissa tasa-arvotutkimukseksi. Sillä on hyvin pitkään ollut naiskasvot. Ritva Mitchell päättää *Working class culture* -teoksen luentansa (3/1981) näin: ”Kirjan mielenkiintoa lisää myös se, että työväenluokan tutkimukseen on ’kulttuurinäkökohdan’ lisäksi tuotu mukaan ’naisnäkökohta’ Vuotta aiemmin Osmo Koskelainen on nimennyt Katarina Eskolan ym. *Naisnäkökulmia*-teoksen arvion ”Kriittistä feminisimiä ja mykistäjien tyypistämistä” (2/1980) ja toteaa tekstissään sukupuolieroa korostavasti näin: ”Lähes 90 vuotta käydyin keskustelun jälkeen on enemmän kuin ilmeistä, ettei naisia voi ymmärtää miesten kulttuurin ehdoilla.” Arvioija kertoo kirjan annin onneksi olevan kriittistä realismia, jossa myös oikaistaan ”erästä pitkään jatkunutta tutkimuksellista kup-rua, miehistä vinoumaa”. Yleistäen voikin sanoa, että 1980-luvulla feministinen kritiikki suunnataan

patriarkaattiin. Tai sitten se kohdistetaan klassikon ”ilmaan haukkaaviin leukoihin”, kuten Jaana Vuori asian hauskaasti ilmaisee kuvatessaan Simmelin naisten rakkauselämän analyysia Goethen teosten pohjalta. Vuori jatkaa: ”Niinpä niin, objektiivisimmin ovat naisia kuvanneet miehet, olivatpa he sitten kirjailijoita tai sosiologeja” (2/1988).

Sosiologia-lehden kahta ensimmäistä vuosikymmentä tutkinut Erkki Kaukonen (4/1986) toteaa 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun profilista, että ”[v]ähän 60-luvun tapaan tutkimuksen ja keskustelun kohteeksi ovat tulleet konkreettiset yhteiskunnalliset teemat (esim. työelämä, kulttuuri ja naiskysymys), jotka ovat laajentaneet tieteidenvälisen ja yhteiskunnallisen keskustelun kosketuspintoja”. 1980-luvulla yhä useammin myös mainitaan omana alanaan naistutkimus, esimerkiksi Risto Heiskalan arviossa Aili Nenolan *Miessydäminen nainen* -teoksesta (3/1986). Yksi 1980-luvun teoreettisen keskustelun kulminaatiopisteistä on mielestäni numerossa 3/1985, jossa Raija Julkunen arvioi tuoreeltaan Michéle Barrettin kirjan suomennoksen *Nykyajan alistettu nainen* (1985), ja Julkunen arvion perässä Päivi Sinisalo arvioi Pia Siveniuksen kirjan *Avautua solmuun* (1984). Julkunen lopettaa oman arvionsa kritisoiden suomalaisen nais erityyppisen hoivan ylistämistä ja Sinisalo puolestaan Irigarayn toivomukseen, jossa ”naistutkijoiden kysymyksenasettelut saattavat tuoda uuden näkökulman myös miehen identiteetille”. Toisen mielestä liiallisesta nais erityyppisyydestä on päästävä, kun toisen mielestä nimenomaan erityinen naisnäkökulma laajentaa tarkastelua myös miehiin. Näkökulmat eivät kai voisi enempää erota.

Nykypäivää lähestyttäessä esimerkiksi Turo-Kimmo Lehtonen kirjoittaa omassa vastineessaan teoksen arvioijalle, että tämä olisi voinut ”keskustella esimerkiksi ostoksilla käymisen luonteesta toimintana: siihen liittyvistä rutiineista, taidoista, pakoista ja mielihyvän aiheista tai sen sukupuolittuneisuudesta” (1/2001, 62). 2000-luvulla sukupuolta koskeva tieto on itsestään selvästi osa kaanonina.